

דברי תורה לפרשת בעלותך

מאת הרב יהודה זולדן

"וביום שמחתכם... ותקעתם בחצוצרות"

"וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלוקיכם אני ה' אלוקיכם" (במדבר י, ט-י)
מצוה לתקוע בחצוצרות בעת הקרבת קרבנות הציבור במועדים ובראשי החודשים. מהו "יום שמחתכם"?

"וביום שמחתכם" - שבת

במדרש הלכה נאמר: "וביום שמחתכם" - אלו שבתות" (ספרי במדבר פיסקא עז). אם חל יום טוב בשבת: "היו תוקעים על כל מוסף ומוסף" (סוכה נד ע"א). יש לתקוע בהקרבת קרבנות הציבור המוקרבים בשבת. על בסיס הגדרת השבת כיום שמחה, הסביר הרב דוד אבודרהם את התפילה בשבת: "ישמחו במלכותך" - "על שם 'וביום שמחתכם ובמועדיכם' ואמרין בספרי 'וביום שמחתכם' אלו השבתות". השבת היא יום שמחה. ע"פ המדרש, פרשנות הביטוי "יום שמחתכם" תואם את המשך הפסוק. תוקעים בשבת, במועדים ובראש חודש.

"וביום שמחתכם" - כשחוזרים ממלחמה

ר' אברהם אבן עזרא (במדבר י, י) פירש את מהות יום השמחה בהקשר של הפסוק הקודם: "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצוצרות וזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאיביכם". השמחה היא התגובה ההפוכה לצער וחרדת הדין שהיה עם היציאה למלחמה:
וביום שמחתכם ובמועדיכם - ששבתם מארץ אויב, או נצחתם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה, כימי פורים ושבעת ימי חזקיה (ספרים אחרים: חנוכה) שמחה.
בעת היציאה למלחמה היו מריעים בחצוצרות לעורר לתשובה ולהזכר לפני ה'.¹ כשחוזרים מהמלחמה לאחר הניצחון, היו מקריבים עולות והיו תוקעים בחצוצרות. מטרת התקיעה: "שישמעו ישראל וידעו כי העולות יקריבו, ויכוננו לבם לשם".
האבן עזרא הוסיף שבימי הודאה שקבעו על הצלה מניסים כדוגמת חנוכה ופורים, יש לתקוע בחצוצרות. אמנם לא ידוע לנו על תקיעה בחצוצרה בעקבות נסי חנוכה או פורים, אבל יתכן שכך עשו. על פי פירושו של האבן עזרא התקיעה ביום השמחה הנזכר בפסוק עם תקיעה במועדים ובראשי חודשים, שונה מהם, ומתחבר עם הפסוק שקדם לו העוסק בתרועה ובתקיעה בהקשר של מלחמה.
הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב (העמק דבר, במדבר שם), העיר על דברי האבן עזרא:
לא נתבאר מהו יום שמחה לישראל... והאבן עזרא כתב שהוא בשום ממלחמה בניצוח. ואנחנו לא ראינו בכל המקרא שעשו מלכי ישראל הצדיקים והשופטים כן.

על תקיעה בחצוצרות בעת צרה, ראו מאמרי בספרי: "תקיעה בחצוצרות במלחמה ובעת צרה", מלכות יהודה וישראל, מרכז¹ שפירא תשס"ב, עמ' 365-374.

השגתו של הנצי"ב היא לא בהקשר הפרשני, אלא בתוכן הענין. לדברי הנצי"ב, לחובת תקיעה בעת שיבה ממלחמה בניצחון היה צריך להיות ביטוי בפסוקי המקרא. אמנם, על יהושפט מלך יהודה נאמר שהוא תקע בחצוצרות עם שובו מנצח במלחמה:

וישובו כל איש יהודה וירושלם ויהושפט בראשם לשוב אל ירושלם בשמחה כי שמחם ה' מאויביהם. ויבאו ירושלם בנבלים ובכנרות ובחצוצרות אל בית ה' (דברי הימים ב כ, כז- כח)

יתכן שהנצי"ב הבין שמדובר על תרועת ניצחון לשם הוללות וגאווה ועל זאת הוא טען שלא נמצא כן במקרא. אך מהמסופר על יהושפט, יש ללמוד שמדובר על תרועה שהיא הודאה ושבח לה' על ההצלה, וכדברי האבן עזרא.

"ביום שמחתכם" - חנוכת הבית והמזבח

לדברי הנצי"ב "יום שמחתכם" קשור לבנין המקדש והמזבח:

עיקר הפירוש הוא יום חנוכת המזבח. כדתנן בתענית (כו ע"ב) "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו" (שיר השירים ג, יא). "ביום חתונתו" - זה מתן תורה, "וביום שמחת לבו" - זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו", והיא שמחת לב ישראל גם כן. והינו דכתיב: "ויהי כאחד למחצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד להלל ולהודות לה' וכהרים קול בחצוצרות ובמצלתיים ובכלי השיר ובהלל לה' כי טוב כי לעולם חסדו והבית מלא ענן בית ה'". (דברי הימים ב ה: יג). והכי כתיב בחנוכה דעזרא: "ויסדו הבנים את היכל ה' ויעמידו הכהנים מלבשים בחצוצרות והלויים בני אסף במצלתים להלל את ה' על ידי דויד מלך ישראל. ויענו בהלל ובהודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו על ישראל וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל לה' על הוסד בית ה'" (עזרא ג, י-יא).

תקעו בימי שמחה של עם ישראל כשחלה התקדמות בבנין המקדשים. תקעו בימי שלמה המלך חנוכת בית ראשון, וכך גם בהנחת אבן הפינה לבנין בית שני (עזרא ג, י-יא). שם הביטוי לך הוא: "ויעמידו הכהנים מלובשים בחצוצרות" (עזרא ג, י). וכך עשו גם בחנוכת החומה בבית שני וקידוש העיר (נחמיה יב, כז-מז). גם הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק (משך חכמה, במדבר י, י) קשר את השמחה לבנין המקדש: "ביום שמחתכם" בפשטא דקרא הוא כל זמן שיהיה חינוך המזבח או העזרה צריך לתקוע בחצוצרות. וזהו שמחה דדחי שבת ויום כיפור (מועד קטן ט ע"א).

הוא מציין לפסוקים בהם נזכר תקיעה בחצוצרות בחנוכת בית ראשון, ובתחילת בנין הבית השני, ומוסיף עוד:

וכן בחזקיה היה כמו חנוכת הבית (דבה"י ב כט, כו), ...ובדברי הימים (א טו, כד- כז; א טז, א-ז) שהיו מעלין הארון והכהנים בחצוצרות... ולכן בחנוכה דהיה מילואים בימי חשמונאים שבנו המזבח חדש ששקצום מלכי יון את אבני המזבח (ב' בעבודה זרה נב ע"ב), כתב רמב"ם (הלכות חנוכה ג, ג) דהיו ימי שמחה וקבעום לשמחה.

חזקיה מלך יהודה טהר את המקדש מהשיקוצים ומהעבודה זרה שהיתה שם, חדש את עבודת המקדש ואת הקרבת הקרבנות:

ויעמדו הלויים בכלי דויד והכהנים בחצוצרות. ויאמר חזקיהו להעלות העולה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר ה' והחצוצרות ועל ידי כלי דויד מלך ישראל. וכל הקהל משתחוים והשיר משורר והחצוצרות מחצרים הכל עד לכלות העולה" (דברי הימים ב כט, כו-כח)

הרב מאיר שמחה מדוינסק, ראה בבניית המזבח באמצע בית שני ע"י החשמונאים, וקביעת מסגרת של שמונת ימי חנוכה כמקבילה לימי המילואים. הוא לא כתב שתקעו בחצוצרה כשבנו מחדש את המזבח, אך לדבריו הגדרת ימי חנוכה כימי שמחה לדורות, היא בשל חנוכת המזבח.

"וביום שמחתכם" - ראש השנה

בתפילת מוסף של ראש השנה במסגרת אמירת פסוקי השופרות, מסיימים בפסוק זה. העיר על כך רבנו אשר (מסכת ראש השנה פרק ד סימן ג):

ויש מרננים על מה שאנו משלימין בשופרות בהאי קרא: "וביום שמחתכם ובמועדיכם" שכתוב בו "ותקעתם בחצוצרות" ואין כתוב בו שופר.

הטיעון הוא שבפסוק נזכר תקיעה בחצוצרה ולא בשופר. הרא"ש כתב שאכן יש שהציעו לסיים בפסוקים אחרים בהם נזכר תקיעה בשופר ולא בחצוצרות. אך הוא מציין לדברי הרב אליעזר בר' יואך הלוי, הראב"ה שכתב, שפסוק זה הוא נוסף לעשרה פסוקים מהתורה מהנביאים ומהכתובים, בהם נזכר תקיעה בשופר: "ואותו פסוק קבעוהו בתפלה שהוא דברי רצוי ורחמים". הריצוי והרחמים הוא באזכור התקיעה בחצוצרות "והיו לכם לזכרון לפני ה' " ובקשה להשיב את היכולת לתקוע ולקיים את המצווה במלואה וכפי שנאמר במשנה (ראש השנה ג, ג) בנוגע לתקיעת השופר בבית המקדש בראש השנה: "שופר של ראש השנה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב ושתי חצוצרות מן הצדדין, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר". כך היו עושים רק בבית המקדש על בסיס הפסוק "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' " (תהילים צח, ו). כך תיאר הרא"ה קוק ("השופר והחצוצרות", מאמרי הראיה, עמ' 146), את התפילה והרצון לתקוע ביום השמחה בראש השנה בבית המקדש:

משתוקקים אנחנו גם כן לשמוע עם השופר את קולן של החצוצרות. מקסים אותנו הציור הקדוש של השופר "האידיאלי", המפואר בהידורו, שפיו מצופה זהב ושתי חצוצרות מן הצדדין, "שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר". אמנם, אין אנו ראויים עכשיו בדלדולנו למדה זו להגשימה בפועל, ו"רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא כמתניתין אמר ליה רבא לא אמרו אלא במקדש ולא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד ואמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי מאי קרא דכתיב 'בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' " (תהילים צח, ו), לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא", ואם כן הננו כעת שומעים בבתי כנסיות במקדשינו המעטים רק את קול השופר לבדו, אבל הלא קשורים אנחנו לצפיתינו הבטוחה, שעוד "יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה" (תהילים מז, ה), ונשמע בבית חיינו את הקול המורכב, של החצוצרות וקול השופר ביחד, אמנם גם אז לא נשכח שחצוצרות מקצרות, ושופר מאריך, שמצות היום בשופר.